

няма ні аўтарытэта, ні сілы. П'янства не лічыцца злом, а неабходнай... у сумным вясковым жыцці» [6].

Варта адзначыць, што ў верасні–кастрычніку 1917 г. харчовая праблема ў Расіі і ў неакупіраваных беларускіх губернях працягвала абвастрацца. Сялянства парушала дамовы з памешчыкамі і арандатарамі, узятыя абавязацельствы па пастаўках фуражу, ухілялася ад рэквізіцый, паколькі з часу заключэння здзелак цэны імкліва перавышалі абумоўлены кошт. Ацаніць ролю таёмнага вінакурэння ў абвастрэнні харчовага крызісу даволі складана, але відавочна што гэта дрэнна адбівалася на забеспячэнні фронтавікоў і іх маральна-псіхалагічным настроі, а таксама на аўтарытэце кабінетаў Часовага ўрада.

ЛІТАРАТУРА

1. Нацыянальны Архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). Фонд 60. Воп. 3. Спр. 168. Л. 55-57.
2. НАРБ. Фонд 60. Воп. 3. Спр. 158. Л. 23.
3. П-ов. По губернии // Витебское слово. – 1917.– 6 октября. – С. 3.
4. Письмо в редакцию. Куда мы идем? // Могилевская жизнь. – 1917. – 12 сентября. – С. 4.
5. Минская губерния – огромный винный завод // Бобруйский курьер. – 1917. – 12 октября. – С. 2.
6. По губ-нии // Могилевская жизнь. – 1917. – 4 октября. – 1917. – С. 4.

УДК 655.4/.5(476) “1920/1929”

І.У. Каляда, канд. гіст.наук, дац. (БДГУ, г. Мінск)

ВЫДАВЕЦКАЯ СПРАВА НА БЕЛАРУСІ: АСАБЛІВАСЦІ РАЗВІЦЦЯ Ў 1920-я ГАДЫ

Развіццё беларускай мовы і пашырэнне сферы яе ўжывання ў 1920-я гады павялічыла патрэбу ў беларускай кнізе, падручніку, часопісе. У студзені 1921 года Прэзідыум ЦВК БССР прыняў пастанову «Аб утварэнні Дзяржаўнага выдавецтва Беларусі і цэнтралізацыі друкарскай справы». Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі (ДВБ) ўтваралася на базе створанага ў лістападзе 1920-га года Беларускага аддзялення Дзяржаўнага выдавецтва РСФСР. Акрамя падрыхтоўкі ўласных выданняў яму даручана было рэгуляванне ўсёй выдавецкай дзейнасці на Беларусі, улік і размеркаванне паперы,

распаўсюджванне друкаваных твораў. Фактычна у ДВБ канцантралалася ўся літаратуравыдавецкая дзейнасць.

Аднак ўжо ў 1922 годзе Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі прыпыніла сваё існаванне. Замест яго ў БССР узнікла шэраг новых дзяржаўных і кааператыўных выдавецтваў. У красавіку 1922 года па ініцыятыве Акадэмічнага цэнтра Наркамасветы БССР пачало працаваць кааператыўна-выдавецкае таварыства «Адраджэнне» (у канцы 1922 года рэарганізавана ў выдавецтва «Савецкая Беларусь»), мэтамі якога было выданне кніг па беларусазнаўстве, навучальных дапаможнікаў па ўсіх галінах ведаў, мастацкай літаратуры. Яно выпускала творы беларускай мастацкай літаратуры, падручнікі на роднай мове, веснік Інбелкульта «Адраджэнне», часопісы «Вольны сцяг», «Полымя», кнігі мастацкай, сельскагаспадарчай, навуковай і музычнай літаратуры, у тым ліку першыя паслярэвалюцыйныя зборнікі Я. Купалы «Спадчына», Я. Коласа «Водгулле», З. Бядулі «Пад родным небам», паэму М. Чарота «Босыя на вогнішчы». «Адраджэнне» было першым у Беларусі выдавецтвам, якое выпусціла «Зборнік песень з нотамі» беларускага кампазітара М. Равенскага. Мела кнігарню ў Мінску, вяло на камісійных асновах продаж беларускіх кніг у Маскве, Гомелі і павятовых гарадах Беларусі.

У маі 1922 года ўзнікла кааператыўнае выдавецтва «Наперад», якое выпускала прапагандысцкую літаратуру і часопіс «Наперад».

Задача выпуску масавай сялянскай, камсамольскай і партыйнай літаратуры была ўскладзена на дзяржаўнае выдавецтва «Белтрэстдрук», якое стала фактычна манапалістам у справе выпуску ўсяго перыядычнага друку ў БССР.

У наступныя гады з'явіліся выдавецтвы Цэнтральнага савета прафсаюзаў Беларусі, наркамата земляробства, БДУ і некаторыя іншыя. У 1924 годзе адраділася Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі з крыху змененай назвай – Беларускае дзяржаўнае выдавецтва (БДВ), якое ўзначаліў З. Х. Жылуновіч. Плары выдавецтва прадугледжвалі выданне літаратуры на мовах усіх нацыянальнасцей у наступных суадносінах: на беларускай мове – 70%, на яўрэйскай – 15, на польскай – 5, на рускай – 8, на латышскай і літоўскай – 2%. У 1925–1926 гадах было апублікавана 107 назваў беларускіх кніг агульным тыражом 1 млн. 123 тыс. экзэмпляраў. У тыя ж гады ў рэспубліцы выйшла ў свет: рускіх кніг – 7 назваў (агульным тыражом 27 тыс. экз.), яўрэйскіх – 14 (47 тыс. экз.), польскіх – 10 (48 тыс. экз.) [1, с. 5-6].

У перыяд з 1926 па 1929 гады былі выдадзены зборы твораў Я. Купалы, Я. Коласа, К. Крапівы, М. Грамыкі, А. Гурло, А. Дудара.

Выдаваліся падручнікі для школ: М. Багдановіч «Падручнік па беларускай мове», Я. Лёсік «Рабочая кніга па беларускаму правапісу», М. Пятуховіч «Гісторыя беларускай літаратуры». Вельмі каштоўнай з’явай стаў падручнік А. Смоліча «Кароткі курс геаграфіі Беларусі», зыхадам якога работнікі адукацыі атрымалі сістэматызаваны матэрыял аб Беларусі як самастойным краі.

Шырокая праца вялася па вывучэнню попыту на кнігу, для чаго ў кожнай акрузе вылучаліся спецыяльныя лаўкі. У Мінску пры Цэнтральным доме селяніна быў арганізаваны спецыяльны кіёск.

Вялікая ўвага надавалася распаўсюджванню літаратуры, у першую чаргу беларускай, і асабліва на вёсцы. Пры Белдзяржвыдавецтве дзейнічала Беларускае аддзяленне «Кніга – вёсцы», якое і займалася вырашэннем гэтых пытанняў. На вёсцы кнігі прадаваліся праз настаўнікаў і лістаносцаў, якія павінны былі прапаноўваць пакупнікам у першую чаргу беларускую літаратуру. Попыт на кнігу асабліва павялічваўся на кніжных кірмашах, якія працавалі на свята (напрыклад, 1 Мая ці Дзень друку), і калі для пакупнікоў кніг існавала скідка ў 10%.

Разам з тым ставілася задача распаўсюджвання кніг не толькі на беларускай мове, але і на іншых нацыянальных мовах народаў БССР. Таму пры Белдзяржвыдавецтве пачалі дзейнічаць рускія аддзелы, дзе прадавалася рускамоўная літаратура, якая завозілася з Расіі.

Прасоўваннем літаратуры на яўрэйскай мове займалася спецыяльнае аддзяленне «Школа і кніга», якое ў 1927 годзе мела 2 магазіны ў Мінску і 8 – у акруговых гарадах. Яно цесна супрацоўнічала з яўрэйскімі культработнікамі, настаўнікамі, школамі. Акрамя таго, яўрэйскія кнігі прадаваліся і праз яўрэйскія аддзелы Белдзяржвыдавецтва, якія адчыняліся ў перыферыйных краях.

Падручнікі для літоўскіх школ выпісваліся з Літвы. Літаратура на латышскай мове друкавалася ў Маскве, у латышскім выдавецтве «Праметэй». На Беларусі працавала польскае выдавецтва «Культура» і, акрамя таго, польская літаратура набывалася яшчэ і ў Польшчы.

80 % усёй кніжнай прадукцыі, якая выдавалася ў БССР, прыпадала на Белдзяржвыдавецтва. За першыя пяць гадоў працы агульны аб’ём кніжнай прадукцыі БДВ склаў кала 7,3 млн кніг, у тым ліку 3 млн падручнікаў, 2 млн масавай літаратуры, 700 тыс. – мастацкай, 600 тыс. – дзіцячай, 100 тыс. – часопісаў [2, с. 3].

У 1927–1928 гадах Белдзяржвыдавецтва выдавала кнігі на шасці мовах – беларускай, рускай, польскай, яўрэйскай, літоўскай і латышскай.

Паступова на беларускую мову пераводзіліся газеты і часопісы. У 1927 годзе на беларускай мове выдаваліся газеты: «Савецкая Беларусь» – урадавая газета, «Звязда» – орган ЦК КП(б)Б, «Беларуская вёска», «Чырвоная змена»; часопісы – «Полымя», «Маладняк», «Узвышша». Разам з тым выдаваліся газеты і часопісы на мовах нацыянальных меншасцей: на польскай мове – газета «Орка», на рускай – «Рабочий», «Заря Запада», «Полесская правда», на яўрэйскай – газета «Акцябр», для моладзі – «Юнгер Арбайтэр», часопіс «Штэрн», на літоўскай мове – газета «Чырвоны араты». У 1928 годзе з 17 рэспубліканскіх газет 9 выходзілі на беларускай мове, 4 – на рускай, 2 – на польскай, 1 – на яўрэйскай і 1 – на літоўскай [3, с. 29-30].

У канцы 1929 года на Беларусі налічвалася пяць рэспубліканскіх выдавецтваў: Беларускае дзяржаўнае выдавецтва, газетна-часопіснае выдавецтва ЦК КП(б)Б «Звязда», ЦК ЛКСМ «Чырвоная змена», «Савецкая Беларусь», выдавецтва ЦСПСБ. Акрамя таго існавалі газетна-часопісныя выдавецтвы пры пяці абласных газетах, а таксама восем рэдакцыйных выдавецкіх аддзела пры АН БССР, Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі ў Горках, Наркамаце земляробства, Кніжнай палаце БССР, НДТ імя Леніна, Беларускам паляўнічым саюзе, Каапбанку, Ветэрынарным інстытуце ў Віцебску. З 1929 па 1931 гады у Мінску дзейнічала аддзяленне Цэнтральнага выдавецтва народаў СССР, якое спецыялізавалася на выданні літаратуры на мовах нацменшасцей БССР.

У канцы 1920-х гадоў палітыка беларусізацыі была фактычна згорнута, што знайшло сваё адлюстраванне і ў развіцці справаводства Беларусі.

ЛІТАРАТУРА

1. НАРБ. Ф. 17. Воп. 1. Спр. 25.
2. Беларускае дзяржаўнае выдавецтва за 5 год. Мінск: БДВ. 1929. 32 с.
3. Асноўныя вынікі работы ўраду БССР. Да перавыбараў Саветаў. 1928–1929 г. Менск: Выд-ва ЦВК і СНК БССР, 1928. 150 с.